

Jekaterina Fedotova

eesti ja soome-ugri keeleteaduse bakalaureus,
politsei- ja piirivalveameti tõlkekorraldaja

Keel kui poliitikute võimuvahend vene kooli Eestis näitel

„Kõneosavus on kunst juhtida meeli,“ ütles Platon umbes kaks ja pool tuhat aastat tagasi. Need, kes on selle kunsti omandanud, said filosoofi meelest võimule ja kasutada sõnu võimu teostamise mehhanismina.¹ Alates sellest ajast mõistis iga võimul olev isik, et keel mitte ainult ei peegelda teadvust, vaid ka mõjutab seda aktiivselt. (Marchenko 2000: 93)

Keeleline manipulatsioon ja manipuleerivad poliitikud

Keeleline manipulatsioon on inimeste mõjustamine, mida tehakse teatud keeleliste vahendite kasutamise kaudu, et märkamatuks mõjutada objekti kognitiivset ja käitumuslikku tegevust (Kopnina 2008: 25). Inimesi mõjutades neid kontrollitakse ja ergutatakse käituma nii, et see oleks mõjutajale mugav, samas aga ei tunneta inimesed ennast mõjuobjektina, vaid neile tundub, et nad ise tahtsid niimoodi käituda. Näitena võib tuua valimiskampaaniad, mille käigus „hangitakse“ valijate häält. Poliitikud lubavad palju, aga ainult enne valimisi. Ilusasti rääkides panevad nad auditooriumi uskuma, et on võimelised paari kuuga riigi paremaks muutma. Oluline oskus on selle juures kõnekunst, sest veenev kõne on edutegur.

Inimesest kujuneb aktiivne poliitiline tegelane ja veenev kõneleja publiku silme ees. Selleks, et ühiskonda enda poole võita, tuleb poliitikul

---

¹ Artikkel tugineb 2020. aastal Tartu ülikoolis kaitstud bakalaureusetööle „Võõrkeel kui poliitikute võimu vahend: vene kool Eestis näitel“.

näidata ennast parimast küljest. Seda võime jälgida näiteks poliitikute teledebattidel, mis kujutavad endast „vaidlust auditooriumi jaoks“. See tähendab vaidlust kuulajate veenmiseks ja neile vajaliku mulje jätmiseks, mitte aga debatis osalejate vastastikuseks mõjutamiseks. (Povarnin 1992: 16) Kuna fookuses on auditoorium, muudavad poliitikud debati tihti *show*'ks, et näidata, milleks nad suutelised on. *Show* on siin negatiivne termin, kuna tihti unustavad poliitikud auditooriumi ja lähevad isiklikuks.

Debatid on tavaliselt suunatud erinevatele auditooriumitele. Näiteks Eestis on eestikeelne debatt suunatud põhimõtteliselt eestikeelsele ja venekeelne debatt venekeelsele vaatajale. See mõjutab samuti väitlejate keelilisi valikuid. Nii räägivad poliitikud venekeelse auditooriumi ees ühel, aga eestikeelse auditooriumi ees hoopis teisel viisil. Sealjuures on mitmekeelsetel debateerijatel kahekordne võim. Nemad saavad manipuleerida, edastades oma mõtteid ja ideid nii vene- kui ka eestikeelse auditooriumi ees.

Uurimuse jaoks valisin kaks debatti, milles arutakse vene koolide saatuse üle Eestis. Debattidest on analüüsitud vaid neid osi, mis on pühendatud vene koolide teemale. Esimene on venekeelne debatt „Vene küsimus“ (2018). Seal on valitud analüüsimiseks fragmendid, kus kõnelevad Mihhail Kõlvart ja Irene Käosaar. Teine on eestikeelne erakondade debatt „Keeleseadus 30“, mis on pühendatud 30 aasta möödumisele keelseaduse vastuvõtmisest (KS 2019). Seal on võetud Marju Lauristini, Mihkel Kangru ja Tõnis Lukase seisukohad.

Kuus keskset demagoogiavõtet

Demagoogiavõtteid on toodud välja palju. Ühe pikematest loenditest pakub Ülo Vooglaid, kes toob välja 111 võtet.² Debateerijate juttu analüüsidest leidsin kuus sagedast võtet, mida poliitikud kasutasid keeleprobleemidest rääkides keele abil manipuleerimiseks.

Esimene võte on autoriteetse isiku rõhutamine ja argumendina kasutamine. Näiteks endine haridusminister Tõnis Lukas mainib oma kõnes Marju Lauristini, kes aitas tal integreerimise ideed ellu viia: *haridusministrina viisin ma selle= `ellu `Marju tugeval `toetusel*. Lauristin on Eesti üks mõjukaimad poliitikuid, ta on olnud sotsiaalminister ja riigikogu liige. Lukas ja Lauristin on eri parteidest, sellepärast võib tekkida debati kuulajal arusaam, et kui Lukas viis mingit ideed ellu Lauristini toel, siis

² Vt <http://ylokokool.com/artiklid/demagoogia-ja-demagoogiavotet/>

see oli hea idee. Lauristin kasutab sama võtet, kui ta rõhutab seda, et sotsiaaldemokraatliku partei programmi koostamisele aitas kaasa Mart Meri, kes on mõjuka presidendi Lennart Meri poeg. Autoriteetse isiku esiletoomine tagab poliitikule esiteks kindlustunde, et teda ei mõisteta tema tegevuste eest hukka. Teiseks on tõenäolisem, et auditoorium, kellele kõne on suunatud, kuulab paremini sõnu, mis on kinnitatud autoriteedi poolt.

Teine palju kasutatud manipuleerimisvõte on emotsioonide lisamine. Kui kõneleja soovib kuulajates tundeid ergutada, hakkab ta terminitele negatiivset või, vastupidi, positiivset tausta lisama. Vene keeles kõnelev integratsiooni sihtasutuse juht Irene Käosaar korvab oma keeleoskuse ebatäiuslikkust emotsionaalsusega. Ta väljendab isiklikke tundeid, mis teevad sõnad siiramaks: *очень* = `скучно, если мы=все очень `адинаковые³. Selle mõtte toeks toob ta näite Nõukogude Liidust: *мне=кажеца что: очень= `скучно, если мы=все очень адинаковые, мышим ((мыслим)) абсолютно `адинова:, `у=нас:=э э всё=адинова=дома > как в советское=время входил в=квартиру и и=не=знаешь, к себе зашел или к саседу=да. мебель такая=же:, пал- ((пол)) э=кавры такие=же и=так=дале⁴. Selle eesmärk on luua negatiivne kuvand, sest paljudel seostuvad nõukogude ajaga negatiivsed emotsioonid.*

Kolmas manipuleerimisvõte on rahvustunnete mängimine. Näiteks Mihhail Kõlvarti keelekasutuses ilmneb see võte mõistete *eestlased* ja *venelased* kasutamisel. Fraasiga *они в сваих русских школах как=та `сами бы сделали бы эту эстонскую школу⁵* jagab poliitik ühiskonna „omadeks“ ja „võõrasteks“. Eestikeelsel erakondade debatil kasutavad poliitikud Lauristin, Lukas ja Kangur pehmemaid alternatiive: *Eesti venelased, venekeelse taustaga lapsed, venekeelsetest peredest lapsed*. Niisuguse võttega tõstab Kõlvart esile riigi rahvuslikku lõhestust. Eesti poliitikud pigem viitavad sellele, et vene emakeelega inimesed on Eesti ühiskonna osa.

Neljas tüüpiline manipuleerimisvõte on liialdamine. Väljendid *väga palju* ja *suur hulk* ei anna ettekujutust täpsest arvust, aga kuulajal tekib siiski tunne, et kogus on mõjukas. Marju Lauristin kõneleb: *praegu*

³ `Väga igav, kui oleme kõik ühesugused.

⁴ `Mulle tundub, et on väga igav, kui me kõik oleme väga sarnased, mõtleme absoluutselt ühtemoodi, meil on kodus kõik ühtemoodi, nagu nõukogude ajal. Astud korteri sisse ja ei tea, kas astusid enda või naabri korterisse: mööbel on samasugune, põrand, vaibad on samasugused jne.

⁵ `Nemad oma vene koolides teeksid kuidagi selle eesti kooli ise.

sis=need, e `venekeelse taustaga `peredest lapsed, kes=on võiks=öelda `õppimises `kergemad=j=`edukamad=ja `kiiremad, aga **paljud** juba õpivadki eesti koolides. need=uleb **järjest `rohkem** ka ülikooli, ...

Tegelikult käib jutt väikesest osast venelastest, kuna paljud vene taustaga vanemad arvavad, et oma lapsi eestikeelsetesse koolidesse panna on mõnevõrra riskantne. Statistika järgi õppis aastatel 2018–2019 eesti koolides vaid 2628 venekeelset õpilast ehk umbes 10% neist, kelle emakeel on vene keel. Vahemikus 2014–2018 otsustas vene koolist eesti kooli üle minna 227 õpilast. 105 õpilast tuli vene kooli tagasi.⁶ Teistmoodi kasutab liialdamist Kõlvart, kes viitab sellele, et tema väljaöeldud arvamus on *мнение очень многих*⁷. Sõna *palju* iseenesest ei ütle midagi. Kindlasti peab olema statistika või suurus, mille suhtes sõna *palju* üldse kasutatakse.

Viiendaks manipuleerimisvõtteks võib pidada visuaalseid objekte (raamatud jms). See on üks tugevamaid võtteid, sest inimesed usuvad silmi. Selle asjaoluga arvestas Marju Lauristin, kes mitte ainult ei rääkinud sotsiaaldemokraatide programmist, vaid hoidis seda ka käes. Tema sõnad ei tekitanud vähimatki kahtlust kuni hetkeni, mil ise programmi erakonna kodulehelt lugesin. Sotsiaaldemokraatide programmis on kirjas, et kultuuriline mitmekesisus on riigi rikkus. Lõimumist käsitlevas punktis on eesmärgina kirjas eri kultuuritaustaga inimeste koostöö, vastastikku austavad suhted nende vahel ja demokraatlikud väärtused. (Sotsiaaldemokraadid 2019: 47) Debatil räägib Lauristin aga sellest, et kultuuriruum peaks olema vaid eestikeelne. Ta rõhutab, et vene koolides on kogu haridusruum, kultuur, vaimsus ja suhted teistsugused ning vajavad kindlasti muutmist. Programmis on ka öeldud, et igal etnilisel vähemusel on õigus oma kultuuri, keele ja traditsioonide säilitamisele koosõppivas koolis. Selles koolis, kus õpivad eri emakeelega õpilased, väärtustatakse igapähe rahvuslikku identiteeti. (Sotsiaaldemokraadid 2019: 5–6) Keelehuvi ja keelehool on kindlasti programmis sees, aga mitte sellisel kujul, nagu Marju Lauristin seda välja toob. Kui erakonna programm pakub tagasihoidlikult välja sujuvat üleminekut eestikeelsele haridusruumile, siis Lauristin soovib seda vägisi teha ega vaatle mitmekesise kultuuri variante.

⁶ Oma tõde 01.12.2019. Vene kooli saatus. Statistika 14:12–15:08; <https://rus.err.ee/1008692/svoja-pravda-est-li-buduwee-u-russkoj-shkoly-v-jestonii>.

⁷ 'Väga paljude arvamus.'

Kuues sage võte on *meie*-vormi kasutamine. Võtte mõte on auditooriumi kaasahaaramine ja poolehoiu võitmine. Seda kasutas pidevalt Mihkel Kangur: *mis= 'iganes me eesmärgiks 'seame, meie jaoks 'kõige olulisem; kui me 'loome sellise 'situatsiooni; on=meil=vaja; nagu me 'teame, sis=meil=on raskusi* jm. Vähemal määral kasutas võtet ka Mihhail Kõlvart: *'da мы хатим⁸, наши эстонские 'учителя⁹*. Nii näitasid poliitikud, et ei hooli ainult enda, vaid ka ühiskonna huvidest. Kuulajal tekib tunne, et ta on osa poliitiku ideest, et tema poole pöörduakse. Oma kõnega kutsusid poliitikud koos tegutsema ja niisugune käitumine äratav kindlasti sümpaatiat, isegi siis, kui see ei ole siiras.

Kokkuvõtte asemel

Konstantin Sedov (2000) on jaganud inimesed suhtluse alusel kolmeks keelelise isiksuse tüübiks. On koostööle orienteeritud kooperatiivne tüüp, partnerit ignoreeriv enesekeskne tüüp ja konfliktne tüüp, mis jaguneb kaheks: konfliktne agressor ja konfliktne manipulaator. Aggressor keelekasutust iseloomustab solvamine ja ebakonstruktiivne kriitika kaasdebateerija suhtes. Debattidel hakkab see tüüp oma kaasdebateerija tegudele ja käitumisele hinnangut andma ning arutab ka tema „tõeliste kavatsuste“ üle. Ta ei võta arvesse seda, mida kolleeg öelda tahab, ja püüab kogu aeg tema kõnet katkestada. See tüüp ei saavuta kunagi peamist eesmärki – näidata ennast parimast küljest.

Manipulaator erineb agressorist selle poolest, et kuulab ainult iseennast. See on kõige äärmuslikum poliitikutüüp, kuna lisaks monoloogile pidamisele ta ka alandab kaasdebateerijat. Selline manipulaator näeb igas partneris kõigepealt manipulatsiooni objekti. Debati käigus esitab ta küsimusi, aga ei kuula vastust lõpuni ja hakkab ise vastama.

Analüüsitud poliitikud ei olnud konfliktsed manipulaatorid ega agressorid. Samas näitas analüüs, et kõik nad olid ikkagi manipulaatorid. Eesti poliitikud ei näe igäühes manipulatsiooni objekti, kuid kasutavad edukalt manipuleerimisevõtteid, et teostada keelelist võimu debattide kuulajate suhtes. Poliitiku emakeel erilist rolli ei mängi, kuna manipuleerimine käib nii venekeelse kui ka eestikeelse auditooriumi ees.

---

⁸ 'Jah, **me** tahame.'

⁹ '**Meie** Eesti õpetajad.'

Viidatud kirjandus

- Kornina 2008 = Копнина, Галина 2008. Речевое манипулирование: учебное пособие. Второе издание. Москва.
- Marchenko 2000 = Марченко, Ольга 2000. Язык и власть – Этическое и эстетическое: 40 лет спустя. Материалы научной конференции. Тезисы докладов и выступлений. Санкт-Петербург; <http://anthropology.ru/ru/text/marchenko-oi/yazyk-kak-vlast> (vaadatud 09.10.2019).
- Povarnin 1992 = Поварнин, Сергей 1992. Спор: О теории и практике спора. Минск.
- Sedov 2000 = Седов, Константин 2000. Типы языковых личностей по способности и кооперации в речевом поведении. Проблемы речевой коммуникации. Саратов, 6–12.
- Sotsiaaldemokraadid 2019 = Sotsiaaldemokraatliku erakonna programm 2019. aasta Riigikogu valimisteks. Igauks loeb; <https://valimised2019.sotsid.ee/sotsiaaldemokraatide-programm-2019-aasta-riigikogu-valimisteks-igauks-loeb/> (vaadatud 10.05.2020).

Allikad

- Keeleseadus 30: erakondade debatt 17.01.19. Marju Lauristin 10:29–11:33, 17:20–18:30; Mihkel Kangur 14:28–15:33; Tõnis Lukas 15:43–17:13; <https://www.err.ee/899420/vaata-uuesti-keeleseadus-30-erakondade-debatt> (vaadatud 18.10.2019).
- Oma tõde 01.12.2019. Vene kooli saatus. Statistika 14:12–15:08; <https://rus.err.ee/1008692/svoja-pravda-est-li-buduwee-u-russkoj-shkoly-v-jestonii> (vaadatud 10.05.2020).
- Vene küsimus 08.09.18. Mihhail Kõlvart 19:33–20:32, 22:58–24:28; Irene Käosaar 22:07–22:55; http://www.vid.ee/et/video/news/russkij_vopros/cat_id=4662 (vaadatud 18.10.2019).